

ՄԻՀՐԱՆ ԹՈՒՄԱՃԱՆԸ՝ ԲԱՐՍԵՂ ԿԱՆԱՉՅԱՆԻ «ՆԱՆՈՐԻ» ՄԱՍԻՆ

ՍԱԹԵՆԻԿ ՂԱՓԼԱՆՅԱՆ

Հոգվածը նվիրված է Բարսեղ Կանաչյանի «Նանոր» a cappella խմբերգի վերաբերյալ Միհրան Թումաճանի նախաբան-նուղեցույցին, որը, ինչպես նաև Միհրան Թումաճանի՝ Լաթաքիայի քահանա տեր Սուրեն Փափախյանին հասցեագրված նամակը, գիտական շրջանառության մեջ են դրվում առաջին անգամ: Հեղինակը եզրակացնում է, որ «Նանոր»-ի մասին Թումաճանի նախաբան-նուղեցույցը յուրատեսակ պատմական ակնարկ է, նաև վերլուծություն, որտեղ նա շարադրել է ազգային ավանդական ծիսակատարությունների վերաբերյալ իր տեսակետը:

Բանալի բառեր – Բարսեղ Կանաչյան, Միհրան Թումաճան, «Նանոր», նախաբան-նուղեցույց:

«1964-ին էր, որ բախտավորություն ունեցա իմ հայրենիքին հողին վրա քալելու եւ քովես կամ դիմացես եկող անցնող մեծին ու պզդիկին շունչով ջերմանալու»:

Այս խոսքերի հեղինակը Մեծն Կոմիտաս վարդապետի հինգ սաներից մեկն է՝ բանասեր, բանահավաք, ազգագրագետ ու երաժշտագետ, գրախոս ու քննադատ Միհրան Թումաճանը: Նա իր կյանքի վերջին տարիներին ապրել է հայրենիքում: Հենց այստեղ էր հնարավորություն ընձեռվելու, որպեսզի վերջապես հրատարակվեր նրա ողջ կյանքի «երախայրիքը»՝ «Հայրենի երգ ու բանը»: Ժողովածուի առաջին հատորը լույս տեսավ 1972-ին, իսկ մնացած հատորների հրատարակությունն իրականացվեց արդեն հետմահու: Սեփական նյութերը հրատարակության պատրաստելուց բացի, Թումաճանը զբաղվում էր նաև իր մյուս ընկերների՝ «Կոմիտասյան հինգ սաների» աշխատանքները բացահայտելու, վերլուծելու և ներկայացնելու կարևոր գործով:

Երբ բարեբախտություն ունեցա կարդալու նրա նամակներից մի քանիսը, պարզվեց, որ Թումաճանը մշտապես հետաքրքրվել է իր մտերիմների արվեստով ու գործունեությամբ, հնարավորինս նպաստել դրանց տարածմանը: Այսպես, օրինակ, նրա միջնորդությամբ Ռ.Աթայանին է փոխանցվել

Վ.Սարգսյանի «Արեւագալի երգերու» տետրակը, որը հետագայում հրատարակվել է¹:

«1964-ին, երբ Երևան էի, Կանաչեանի ստեղծագործությանց շուրջ զեկուցում մը տված էի, ծանրանալով մասնավորապես «Աբեղա» օպերային եւ, «Նանօր» խմբերգային լայնածավալ աշխատանքին վրա»²: Իր՝ Երևան այցելության ընթացքում Թումանյանը կազմակերպել էր «Աբեղայի» դաշնամուրային կատարումը, կից բացատրություններ տվել երկի մասին: Բայց «Աբեղան» միակը չէր: Դա ես հասկացա Թումանյանի նամակից, որ պահվում է նրա արխիվում: Շարունակեցի պրպտումներս. որոնումներս ապարդյուն չէին:

Թղթապանակներից մեկում պահպանվել էր «Այգ» օրաթերթի երկու համար՝ հրատարակված 1964 թվականի հոկտեմբերին Բեյրութում:

Օրաթերթում Թումանյանը մանրամասն վերլուծել էր «Նանօրը», կցել գլխավոր թեմաների նոտային օրինակները:

Թերևս Թումանյանի այդչափ հոգատար և պատասխանատու վերաբերմունքը դեպի իր գործընկերոջ արվեստը խթանեց գրել այս հոդվածը: Ինչպես հայտնի է, ուխտագնացության երգերը հայ ժողովրդական երգաստեղծության մեջ այդ ծեսի տարբեր պահերը ներկայացնող քնարական երգերի ամբողջություն են, որ կազմում են ծիսական ժանրի ճյուղերից մեկը: Դրանք «Մշո սուլթան» Սուրբ Կարապետի պաշտամունքին նվիրված երգեր են: Հայտնի են նաև Սուրբ Կարապետի երգեր անվանմամբ, որոնց բանաստեղծական տեքստերը հրատարակվել են տարբեր ժողովածուներում, նաև Ա.Սեդրակյանի «Քնար մշեցուց և վանեցուց» ժողովածուում 1874թ.³: Ուխտագնացության երգերի հիմքում ընկած է հայ ժողովրդի ազատ ու բարեկեցիկ կյանք ունենալու դարավոր երազանքը: Այս ժանրն իր լավատեսական բովանդակությամբ ոգեշնչել է Բարսեղ Կանաչյանին՝ «Նանօր» երաժշտական-դրամատիկ պատկերը ստեղծելու համար:

«Նանօրը» Կանաչյանի խմբերգային գոհարներից է, որը մշտապես կոմպոզիտորի համերգային ծրագրերի առանցքն է կազմել: Երկի ստեղծման ստույգ տարեթիվը հայտնի չէ: Սակայն այդ մասին Սուրեն Փափախյանին ուղղված Թումանյանի նամակում կա հետևյալ հիշատակումը, Բ.Կանաչյանը պատմում է. «1942-ին խումբով Լաթաքիա կոչուած Սուրիական քաղաք մը

¹ ԳԱԹ, Թումանյանի արխիվ, անմշակ, նամակ Թումանյանից Վ.Սարգսյանին, 1965թ.:

² ԳԱԹ, Թումանյանի արխիվ, անմշակ, պատճեններ և մեջբերումներ:

³ Ուխտագնացության երգերի եղանակներ հայտնաբերել է նաև Կոմիտասը:

գացինք: Տէր Սուրէն Փափախեանը, որ այնտեղ քահանայ էր, հրավիրած էր մեզի: Կիրակի առաւօտուն եկեղեցին պատարագը երգեցինք, իսկ կէսօրէ վերջ համերգը տուինք: Խումբի անդամները զանազան տուներու մէջ տեղաւորուեցան: Իսկ մենք քահանային տունը հիւրասիրվեցանք: Նոյն գիշերը Տէր Սուրէնը ինծի տուաւ տետրակ մը որուն մէջ Սասնոյ երգերու բառեր կային: Անոնց մէջ հանդիպեցայ – դեռևս աչքերս լաւ էին-«Նանօր»ին»⁴:

Այստեղից կարելի է ենթադրել, որ «Նանօրը» գրվել է 1942-ին կամ գուցե ավելի ուշ:

Նույն նամակից տեղեկացա, որ այդ բանաստեղծական տեքստից Կանաչյանն ընդօրինակել է միայն որոշ հատվածներ, իսկ մնացյալ տեքստը, ժողովրդականից ոգեշնչված, նույն ոճով հորինել է ինքը: «Նանօր, նանօր, հա նանօր», «Չանկի, զիմ սիրածը տուր», «Պարի միջին շէկ աղջիկ», «Խմենք նոան հատ գինին», ուրեմն «Նանօրը» բացի այս նախադասութիւններէն, մնացածը-եղանակ կամ բառ,-բոլորը փորեհան են», - անկեղծացել է երգահանը⁵:

«Նանօրը» մեծածավալ խմբերգ է՝ գրված a cappella երգչախմբի համար, որը երաժշտական ընդարձակ դրամա է հիշեցնում: Ստեղծագործությունը սկսվում է հանդարտ պատմողական բնույթի միևնույն մեղեդիով, պահված բասի վրա: Սա ուխտավորների երթն է դեպի Մշո սուլթան Սուրբ Կարապետ, որի ճշմարտացի նկարագիրը կերտելու համար Կանաչյանը հորինել է արտակարգ գեղեցկության թեմաներ: Հատկապես արտահայտիչ է ստեղծագործության լայնթեման, որը պայմանականորեն կարելի է կոչել երթի թեմա: Այն կարմիր թելի նման անցնում է ողջ խմբերգով և իր կրկնողությունների շնորհիվ անմիջապես տպավորվում է ունկնդրի հիշողության մեջ: Սկզբնական թեմաները պատմողական, նկարագրողական են, ասերգային ոճի գերակշռությամբ, միջին հատվածներում դրանք լայնաշունչ են, երգային: «Նանօր»-ում Կանաչյանը երաժշտական մտածողությունը ենթարկել է բանասիրական տեքստի զարգացման սկզբունքներին: Դա է պատճառը, որ ստեղծագործության բոլոր թեմաներն ունեն ազատ, անկաշկանդ շարադրանք: Դրանք կադապարված չեն ո՛չ մետրական և ո՛չ էլ կառուցվածքային տեսակետից: Տոնայնական կառուցվածքի բազմազանությունը, մետրական ազատությունը, փոփոխական չափերը ևս համահունչ են թեմաների անկաշկանդ բնույթին: Ուղղաձիգ ակորդային շարադրանքի կողքին Կանաչյանը կիրառել է պոլիֆոնիկ բազ-

⁴ ԳԱԹ, Թումանյանի արխիվ, անմշակ, նամակ, Թումանյանից՝ Փափախյանին:

⁵ Նույն տեղում:

մաճայնության ձևեր՝ ֆուգատո, զարգացման իմիտացիոն եղանակ, որի շնորհիվ զգալի է Կոմիտաս-Կանաչյան ժառանգականության գործոնը: Կոմպոզիտորը նյութի բովանդակային խորությունը կարողացել է ունենդրին հասցնել պարզ և լակոնիկ արտահայտչամիջոցների օգտագործմամբ, որն էլ այս ստեղծագործության հաջողության գրավականն է:

Շարունակելով իր ուսուցչի՝ Մեծն Կոմիտասի գործը՝ Թումանյանն իր ողջ ստեղծագործական կյանքի ընթացքում հավատարիմ է մնացել հայ երաժշտական մշակույթի խորագնին ուսումնասիրության, ըստ ամենայնի արժևորման և քարոզչության հանձնառությանը: Դա դարձել է նրա կյանքի գործը, որին տրվել է անմնացորդ նվիրումով, մեծագույն բարեխղճությամբ և որը կատարել է գիտնականի բժախնդրությամբ և նրբաճաշակ գեղագետի անկեղծ ոգևորությամբ: Բանիմաց երաժշտագետի և զգայուն ազգասերի «Նանօր-Նանօր» վերլուծությունը ևս աչքի է ընկնում վերոհիշյալ հատկություններով: Անմիջապես ակնհայտ է դառնում, որ հեղինակը համակողմանի ուսումնասիրել է նյութը, այն է՝ նախաքրիստոնեականից մինչև Սուրբ Կարապետի ծիսակատարությունները և արժանահավատ ներկայացրել ուխտագնացությունը՝ որպես սրբազան հավատի արտահայտություն, որպես տոն, որում հառնում է ժողովրդի ոգին իր ողջ հուզականությամբ և վեհությամբ:

Ինչպես ճշմարիտ արվեստագետ, Թումանյանը, գնալով դեպի ակունքները, վեր է հանում ազգային մշակույթի խորքային բնութագիրը՝ շեշտված ուշադրություն դարձնելով բուն հայկական առանձնահատկությունների վրա, բայց և միաժամանակ հասնելով համամարդկային ընդգրկումների: Այդպիսին է ճշմարտացի ստեղծագործության էությունը:

Նրա բանիմացությունը, կոնկրետ նյութին տիրապետելը և երաժշտագետ-բանասերի արհեստավարժությունը ի հայտ են գալիս նաև ծիսակատարության բաղկացուցիչ տարրեր հանդիսացող մանրամասներում, ինչի շնորհիվ երաժշտական պատկերները դառնում են ավելի համոզիչ ու արժանահավատ: Այդպիսի օրինակներ են ուխտավորների ակնկալությունը, ճանապարհը հաղթահարելու դժվարությունները, հանգիստն ու գիշերելը ճանապարհին: Այսպիսով, Թումանյանն իրագործում է իր մտահղացումը՝ ժողովրդից վերցրածը վերադարձնել ժողովրդին ավելի բյուրեղացված և գեղարվեստորեն արժևորված:

Ստորև ներկայացնում ենք Մ.Թումանյանի նախաբան-ուղեցույցն ամբողջությամբ: Հեղինակային խոսքը վերաշարադրել ենք արևելահայերենով՝ հանրամատչելիության նկատառումով:

Ուխտագնացությունները հին դարերից մինչև մեր օրերը միշտ էլ գոյություն են ունեցել: Հեթանոս թե հերետիկոս, կոապաշտ թե քրիստոնյա, բոլորն էլ իրենց պաշտոնական հավատալիքներից բացի, ունեցել և պահպանել են ավանդույթներ, որոնք անփոփոխ են մնացել դարերի և քաղաքակրթությունների ընթացքում:

Այս ավանդական հավատալիքները կարելի է նույնիսկ նախապաշարումներ կոչել, բայց և այնպես պետք է ընդունել սրանց գոյությունը որպես մարդկային հոգու ամենատարրական պահանջներին գոհացում տվող միջոցներ: Դրանց հիմքում ընկած է «գերագույն Ոգիների» կողմից ապավեն փնտրելը՝ հավատալով նրանց գոյությանը և ամենաբույժ Ջորությանը: Բոլոր կրոնների հիմքում Հավատն է Աստվածների կամ աստվածային ուժերի նկատմամբ: Բայց քանի որ Հավատն ինքնին շոշափելի չէ, անհրաժեշտություն է առաջանում փնտրել իրեղեն միջոցներ, որոնցով մարդը կարող է գոհացնել իր զգացմունքներն ու հույզերը և իր մարմնական ու հոգեկան ցավերին սպեղանի գտնել: Ահա թե ինչու ողջ աշխարհում մարդիկ միշտ որոնել են «անմիջական ուղիներ», որոնց միջոցով հույս են ունեցել «Գերագույն Ոգիների Ջորության» դռներին ավելի մոտենալ, ազատվել, բուժվել երևակայելի և աներևակայելի բոլոր ցավերից ու վերքերից: Հայ ժողովուրդն էլ անցել է պատմական բոլոր այս շրջանները՝ հեթանոսական աստվածների պաշտամունքից մինչև քրիստոնեական միակ Աստծու պաշտամունքը: Հին աստվածների մեհյանները քանդվել են, և նոր եկեղեցիներ կառուցվել: Քրմական տարազներն ու ծեսերը փոխակերպվել են քրիստոնեականի, կառուցվել են վանքեր ու մատուռներ: Բարի և չար աստվածների պայքարի փոխարեն բերվել են ամենագույթ Աստծո և ամենանեղ Սատանայի հորհուրդները:

Այլ կերպ ասած այս բոլոր փոխակերպումների և արտաքին հեղաշրջումների մեջ մարդկային հոգին անփոփոխ է մնացել: Այսպիսով, ուխտագնացություններն ավանդաբար եկել, մինչև մեր օրերն են հասել և դեռ պետք է շարունակվեն այնքան ժամանակ, քանի դեռ մարդ արարածն իր հոգու մեջ կրում է Գերագույն Ուժին ապավինելու պահանջը: Թումաճանն ուխտագնացությունները բաժանել է երկու գլխավոր տեսակների. առաջինը՝ կրոնական իշխանությունների կողմից հաստատված և գրեթե պարտադրված ուխտագնացություններ, օրինակ՝ դեպի Գանգեսի ափերը, Երուսաղեմ, դեպի Մեքքա և Հռոմ: Այս «պաշտոնական» ուխտագնացությունները կատարվում են ծեսերով ու հանդիսություններով: Ուխտավորները գնում են իրենց կամա թե ակամա

գործած մեղքերի համար թողություն ստանալու և աստվածային շնորհի արժանանալու:

Մյուս տեսակը մեզ տանում է դեպի մարդու մեջ ի սկզբանե եղած հոգևոր պահանջը աստվածային հրաշքի նկատմամբ: Սա մարդու ֆիզիկական գոյությունը պահպանելու, առօրյա կյանքում տրամոլությունից դեպի ուրախություն, հիվանդությունից դեպի առողջություն տանող ճանապարհն է: Այս ճանապարհն անհատական է, ամեն ոք իր բեռն ունի տանելու, ամեն հոգի իր ցավն ու խեղճությունն է շալակած Ուխտի գնում Հրաշքի աղբյուրին: Մշո Սուլթան Սուրբ Կարապետի ուխտավորները Հրաշքի հավատացյալներ են: Մայրը տանում է իր խելապակաս զավակին, որ Սուրբ Կարապետի զորությամբ խելքի գա: Կոյրն իր կոպերը քսում է Սուրբ Կարապետի շեմերին, որպեսզի աչքերին լույս գա: Կաղերն ու հաշմանդամներն իրենց մարմինը քարշ են տալիս մինչև Ս.Կարապետի սեղանը, որպեսզի նրան կոթնելով առողջանան: Երիտասարդ աղջիկները և տղաները դեպի Ս.Կարապետ են գնում ծափ ու ծիծաղով, որ իրենց սրտի սիրածին հասնեն: Բոլոր տկարների, զրկվածների և թշվառների միակ ապավենն է Սուրբ Կարապետը: Այդ հավատքով է ուխտավորը գնում Ս.Կարապետ: Եվ ով կարող է ասել, թե այս խոր և անսահման հավատքը չի կարող Լեռներ շարժել, Հրաշքներ գործել...

Սակայն ինչու է հատկապես Մշո Սուլթան Սուրբ Կարապետը ճանաչվել որպես մեծագույն Սուրբ, որը կարող է բոլորի երազանքներն իրագործել: Հին պատմությունից տեղեկանում ենք, որ Տարոնի գավառը եղել է քրմապաշտության կենտրոն: Հայտնի է, որ Գր.Լուսավորիչը, քանդելով Հայոց աշխարհի հեթանոսական բազիլիկները, նրանց տեղում քրիստոնեական եկեղեցիներ է կառուցել: Նրան լուր են բերում, որ Տարոնի գավառում դեռ կան գործող բազիլիկներ, որտեղ Դևերի պաշտամունքն է տիրում:

«Ի գավառն Տարօնայ երկուս բազիլս մնացեալ են, որ դեռ ձօնեն Դիւաց, մինչեւ ի Սրբոյ Հոգւոյն յայտնեալ եթէ նա իսկ է դրունք դժոխաց զոր Իննակնեան կոչեն»:

«...Եւ Սուրբ Գրիգոր յարտասուս եղեալ կոչեաց.- Մկրտիչ և Կարապետ Քրիստոսի, տես զինչ գործեն, եւ հասիր յօգնութիւն եւ արա զայս օրս նշանաւոր յազգիս...»:

Գրիգոր Լուսավորիչը պատվիրակ է ուղարկում Կեսարիա և բերել է տալիս Ս.Հովհաննես Մկրտչի աճյունից մի նշխարք, որի զորությունով հիմնահատակ կործանվում են բազիլիկները: Ավանդությունն ասում է, որ կործանված բազիլիկների ավերակների տակից չար Դևերը կաղեկաղ դուրս են գալիս,

ընկնում են Սուրբ Կարապետի ոտքերը՝ աղաչելով խնայել իրենց, խոստանալով ծառայել նրա զորությանը: Տարոնի ժողովուրդը մինչև այսօր էլ անգիր գիտե այս Կաղ Դևի ավանդությունը.

Լուսաւորիչ ժողվեց զդիւան, լըցեց զընդան.

Կաղ Դեւն եկաւ, ասաց.- Եաման

Զիկ մի թաղիր ի հոր զընդան.

Կեղնիմ Վանքին ես փոշեհան.

Տանիմ թափեմ Փրէ Պաթման,

Մինչանկ Քրիստոս գայ դատաստան...

Այսպիսով, Սուրբ Կարապետի ամենագոր բազուկը տարածվել է Հայոց աշխարհի բոլոր անկյուններում: Բոլոր այն տեղերում, որտեղ թեկուզ մի վանք, մի եկեղեցի կամ մի մատուռ կա Սուրբ Կարապետի անունով,- Կեսարիայից մինչև Պոլիս ու Սկյուտար,- ամեն տարի Վարդավառի Տոնին մեծաշուք տոնակատարություններ են կատարվում: Կարմրակատար աքաղաղներ, կամ մատուռա զառնուկներ են բերվում դռան շեմին ու նրանց արյունով խաչեր ու այլ թախսամանական նշաններ են գծվում պատերի վրա: Աղավնիներին, որպես անմեղության խորհրդանիշ, օդ են թոցնում, և նրանք իրենց ճախրանքով կարծես ազատում են բերում բոլոր ցավերից ու տառապանքներից:

Մեծագույն սուրբ է համարվել Մշո Սուլթան Սուրբ Կարապետը, որի գործության հավատն ունեցել են ոչ միայն հայերը, այլև շրջակա բնակավայրերի քրդերն ու թուրքերը, որոնք նույնպես ուխտի են գնացել գոչելով.

Եա Զանկլի Դիւան, Սըբ Կըրըբէթ...

Ղուրբան... դուրբան...

Ահա այսպես ամեն տարի Վարդավառի տոնին Հայոց աշխարհի չորս կողմերից հավաքված ուխտավորները քայլում են «ոլոր-մոլոր ճամփաներով», արևի տակ կամ «լուսնի լույսով», որ շուտով հասնեն «Զանկլի Դիւան», «Զանգակավոր»՝ Սուրբ Կարապետի դռանը, որպեսզի նա ազատի չար դևերից, առողջություն տա հիվանդին, քաջություն ու շնորհք՝ տկարին, և մուրազ՝ բոլոր անմուրազ հոգիներին:

Մուրազատուր Սուրբ Կարապետն է, որ մարդկանց հոգիները լցնում է անսահման սիրով և մշտավառ հավատով:

«Նանորի» երաժշտությունը ևս մի ուխտագնացության պատկեր է դեպի Մշո Սուլթան Սուրբ Կարապետ:

Բ.Կանաչյանի համերգային երգեցողության համար հորինված այս երաժշտական ստեղծագործությունն այնքան պատկերավոր է և խորհրդավոր, որ

շատ հեշտությամբ կարելի է բեմում ներկայացնել իբրև երաժշտական դրամա: Այդ դրաման կարելի է բաժանել երկու գլխավոր տեսարանների, որոնք տեղի են ունենում Վարդավառի կիրակիին նախորդող երկու օրերի ընթացքում: Առաջինը Ուրբաթ հետմիջօրեին և գիշերը, երկրորդը՝ Շաբաթ՝ Կիրամուտի իրիկունը: Առաջին տեսարանը երկու պատկեր ունի՝ ճամփա գնալու և գիշերային հանգստի և ուրախության: Երկրորդ տեսարանը նախորդի շարունակությունն է, սկսվում է դարձյալ ճամփու պատկերով: Երևում է Սուրբ Կարապետի Զանգակատունը: Հեռվից լսվում են զանգակների ղողանջը, աղաչանքի ու պաղատանքի հոգեբույս հնչյունները, ապա ցնձագին քայլերի ձայնը մայրամուտի ստվերների ներքո:

Առաջին տեսարանը բացվում է հեռավոր գյուղերից ու քաղաքներից հավաքված ուխտավորների բազմության դանդաղ քայլով դեպի Ս.Կարապետի վանքը: Նրանք երգում են.

Նանօր, նանօր,
Նանօր, նանօր, հա՛ նանօր
Նանօր, նանօր, հա՛ նանօր.
Նանօր , նանօր, նանօր,
Նանօր, նանօր, նանօր...

Երաժշտական գլխավոր թեմաները նոտագրված և թվագրված են այնպես, որ ընթերցողները հեշտությամբ հետևեն պատկերների նկարագրությանը:

Ճամփան հարթվում է: Ուխտավորների ընթացքն արագանում է: Նրանք աշխուժությամբ և հրճվանքով երգում են.

Նանօր, նանօր, հա՛ նանօր,
Զընկլիկ-մընկլիկ, հա՛ նանօր.
Զանկլի դիան, Սուրբ Կարապետ
Զընկլիկ-մընկլիկ, հա՛ նանօր.....

Բազմության միջից հանկարծ լսվում է աշուղի ձայնը, որը Ս.Կարապետի գովքն է անում.

Մըշոյ Սուլթան, Սուրբ Կարապետ,
Ջուղաբ կու տաս ձիաւորին,
Մուրազ կուտաս ոտաւորին
Նանօր, նանօր, հա՛ նանօր...

Արդեն իրիկնամուտ է: Ճամփորդները հոգնած են ու քաղցած: Մոտենում են մի աղբյուրի կամ հյուղակի, որ հանգստանան, երգում են.

Սուրբ Կարապետ բարձր է բոլոր,

Ճամփայ ունի ոլոր-մոլոր.

Քեզի կու գանք լուսնի լույսով,

Ոլոր-մոլոր ճամփաներով...

Հանգստի ժամն է արդեն, վարագույրը փակվում է:

Հաջորդիվ երևում են խմբեր կազմած մարդիկ, ոմանք՝ նստած, ոմանք՝ ոտքի: Լուռ անցուդարձ, աղմուկ և փսփսուք: Լուսնկա գիշեր է: Կամաց-կամաց զանազան կողմերից հավաքվում են տղաներ ու աղջիկներ, տարեց հայրեր ու մայրեր, շրջան են կազմում: Եվ ահա սկսվում է նրանց պարը.

Խըմենք նըռան հատ գինի,

Գունը արուն կըլմնի.

Սէրը սիրողին վայլէ,

Գինին խըմողին անուշ...

Տարեցներն արդեն մի կողմ են քաշվել: Երիտասարդներն էլ վերջին անուշի հետ սկսում են դանդաղել: Արդեն գիշեր է, ուխտավորները դարձյալ քայլում են ծորերի ու բլրակների մեջ: Կրկնվում է ճամփա գնալու պատկերը՝ ավելի դանդաղ, բայց ոգևորված: Վերջին բլրակն է, որ պետք է բարձրանան: Հազիվ լսվում է նրանց աղերսալի և թախճագին ձայնը.

Ջուղաք կուտաս ձիաւորին,

Ջընկլիկ-մընկլիկ, հա նանօր.

Հոգնած են և ուժասպառ... Եվ ահա մեծ աղաղակ ու պոռթկում...

Չանկլին...Չանկլին...

Հեռվում երևում է Ս.Կարապետի Ջանգալատունը: Արդեն Կիրակնամուտի պահն է: Ջանգալների հպարտ և թավ դողանջն արձագանքվում է ամեն կողմ: Ուխտավորները հափշտակված ծնկի են գալիս և կրկին աղերսում.

Չոքման կուգանք Սուրբ Կարապետ,

Ջընկլիկ-մընկլիկ, հա նանօր.

Մեր քաջ պաշտպան, Սուրբ Կարապետ,

Ջընկլիկ-մընկլիկ, հա նանօր:

Քանի դեռ զանգակների դողանջը տարածվում է օդում, մի անդամալույծ հանկարծ պաղատագին պոռթկում է, կարծես ոտքի ելած լինի:

Չանկլի...Չանկլի...

Նրանց հոգիները պատվել են աննկարագրելի մի սարսուռով, Գերահրաշ Զորության հպումն են զգում իրենց մարմինների վրա: Դողդողացող լույթյան մեջ մրմնջում են Կիրամուտքի աղոթքի մի պատառիկը.

Ալելուեա Օրթի...

Հավատքի և Երանության Գերագույն զեղումով Հրաշքի կարոտ յուրաքանչյուր ոք աղերսում է .

-Չանկլի, զիմ մուրազը տուր...

Զիմ սըրտի սիրածը տուր...

Հրաշքն է իջել արդեն նրանց հոգիների վրա:

Ամեն ոք շտապում է հասնել Չանկլիի շեմին: Նրանց դեմքերը պայծառացած են, մոռացել են իրենց ցավերն ու դժվարությունները: Բոլորի մարմիններն ու հոգիները պարուրվել են երանության շնչով:

Ուրախության ճիչեր, երգ ու պար:

Այսպիսով, «Նանոր»-ի մասին Թումաճանի նախաբան-ուղեցույցը յուրատեսակ պատմական ակնարկ է, նաև վերլուծություն, որտեղ շարադրել է իր տեսակետն ազգային ավանդական ծիսակատարությունների վերաբերյալ: Ծեսը պարունակում է էկլեկտիզմի տարրեր: Դրանով պայմանավորված այն չի կադապարվում խմբերգին կամ երաժշտական-դրամատիկ ստեղծագործությանը բնորոշ ձևի շրջանակներով: Եվ հենց այստեղից է գալիս երկի վերլուծության՝ Թումաճանի մոտեցումը: Նա վերլուծել է ծեսն իր ողջ մանրամասներով, գիտականորեն վեր հանել դրա խորքային բովանդակությունը: Ահա այսպես է գրել Թումաճանն իր ընկերոջ ստեղծագործության մասին:

МИГРАН ТУМАЧАН О “НАНОР” БАРСЕГА КАНАЧЯНА

САТЕНИК КАПЛАНЯН

Статья посвящена Предисловию-указателю Миграна Тумачана к хорошему произведению *a cappella* “Нанор” Барсега Каначяна. Письмо Миграна Тумачана священнику латакийской епархии отцу Сурену Папахяну и упомянутое Предисловие-указатель вводятся в научный оборот впервые. Автор исследования приходит к выводу, что Предисловие-указатель Миграна Тумачана к “Нанор” – своеобразный исторический очерк с анализом и изложением собственной точки зрения на традиционные национальные обряды.

Ключевые слова – Барсег Каначян, Мигран Тумачан, “Нанор”, Предисловие-указатель.

MIHRAN TUMACHAN ON BARSEGH KANACHYAN'S "NANOR"

SATENIK GHAPLANYAN

This article considers Mihran Tumachan's Preface-guideline to "Nanor" – an a capella choral work by Barsegh Kanachyan. This Preface-guideline to "Nanor" together with Mihran Tumachyan's letter, addressed to Father Suren Papakhyan, a cleric of Latakia diocese are introduced for the first time to academic circles. Ghaplanyan comes to the conclusion that Tumachan's prologue-guide to "Nanor" is a kind of historical resume, as well as a review where the point of view of Tumachyan on national traditional rituals has been narrated.

Key words – Barsegh Kanachyan, Mihran Tumachan, "Nanor", Preface-guideline.